

Мирослав Ковалів

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, професор,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
mkovaliv@ukr.net

Надія Мороз

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
фахівець деканату
nadiuka.nadi4ka.nadin@gmail.com

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

@ Ковалів М., Мороз Н., 2017

Увагу зосереджено на основних принципах адміністративно-правового статусу учасників виборів в Україні. Розглянуто вибори в Україні як форму прямого народовладдя, що є волевиявленням народу.

Ключові слова: вибори; адміністративно-правовий статус; народний суверенітет; принципи забезпечення захисту учасників виборів.

Мирослав Ковалів, Надежда Мороз

ПРИНЦИПЫ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСА УЧАСТНИКОВ ВЫБОРОВ В УКРАИНЕ

Внимание сосредоточено на основных принципах административно-правового статуса участников выборов в Украине. Рассматриваются выборы в Украине как форма прямого народовластия, которая является волеизъявлением народа.

Ключевые слова: выборы; административно-правовой статус; народный суверенитет; принципы обеспечения защиты участников выборов.

Myroslav Kovaliv

Educational and Research Institute of Law and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Administrative and Information Law
Ph. D., Associate Professor

Nadiia Moroz

Lviv Polytechnic National University
Department of Administrative and Information Law

THE PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL ELECTORSHIP IN UKRAINE

The article focuses on the basic principles of administrative and legal status of participants of elections in Ukraine. We consider the elections in Ukraine as a form of direct democracy, which is the will of the people.

Key words: election of administrative and legal status; popular sovereignty; principles of the protection of election participants.

Постановка проблеми. Розвиток України як демократичної держави передбачає створення надійних механізмів реалізації принципу народного суверенітету, передусім через удосконалення виборчого права як політичного за характером права громадян “вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування” [1].

Принципи виборчого права України – це основні засади, керівні положення, які визначають сутність і зміст реалізації й гарантування виборчих прав громадян України і забезпечують передбачений Конституцією та законами України порядок організації та проведення всіх видів виборів у державі.

Сутність і зміст виборів найузагальненіше виражають їх принципи. Вони опосередковують основні, фундаментальні засади правового регулювання правовідносин, що утворюються в процесі організації та проведення всіх видів виборів в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Теоретичною основою вивчення питань адміністративно-правового статусу учасників виборів в Україні стали праці відомих вчених – В. Авер'янова, П. Андрушко, Ю. Барабаша, О. Батанова, В. Ковальчука, М. Козюбри, І. Коліушка, А. Колодія, Ю. Ключковського, В. Лучина, В. Нестеровича, Н. Нижник, О. Остапенка, В. Ортинського, В. Погорілко, О. Скрипнюк, М. Ставнійчук, О. Скрипнюка, Ю. Тодики, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших.

Метою цієї статті є визначення принципів адміністративно-правового статусу учасників виборів в Україні.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Конституції України на загальнодержавному рівні було визначено, що народ України як носій суверенітету і як єдине джерело влади в Україні має безумовне і пріоритетне право на її здійснення безпосередньо та через органи державної влади і органи місцевого самоврядування, а однією із основних форм безпосередньої демократії, за допомогою якої реалізується народне волевиявлення, є вибори [1].

Вибори в Україні – це передбачена Конституцією та законами України форма прямого народовладдя, яка є волевиявленням народу шляхом таємного голосування щодо формування конституційного складу представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

В юридичній літературі під принципами розуміють загальні керуючі, вихідні положення, які визначають найістотніші аспекти певного виду державної діяльності.

М. Кельман та О. Мурашин вважають, що принципи права – це керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві. На їхню думку, принципи права виступають своєрідною конструкцією, на якій ґрунтуються і реалізуються не тільки окремі норми права, інститути і галузі права, а й вся система права. Саме принципи, вважають ці науковці, слугують основним орієнтиром всієї правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності державних органів [2, с. 26].

Як стверджують науковці, значення принципів права полягає в тому, що вони у стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є “обличчям” права, вони:

- здійснюють узагальнене закріплення основ суспільного ладу;
- забезпечують єдине формулювання правових норм;
- забезпечують їх вплив на суспільні відносини шляхом правового регулювання та інших видів правового впливу [2, с. 26].

Ю. Битяк, звертаючись до розуміння принципів адміністративного права, зазначає, що це вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується й функціонує система та зміст цієї галузі права [3, с. 29].

До принципів правового статусу учасників виборів в Україні належать саме ті ідеї й положення, які мають певні характерні якості. Принципами правового статусу суб'єктів виборчого процесу можуть вважатися лише такі правила, які визнані з боку суспільства та держави, зараховані до розряду найважливіших ідей і положень правового статусу та записані в Конституції й інших законодавчих актах як керівні ідеї, що узагальнено фіксують місце учасників виборів у суспільстві та державі.

У сукупності принципи слугують основою для всіх конкретних правових актів, що регулюють організацію і діяльність державного інституту загалом або окремих його ланок. Такі правові акти не можуть суперечити основним принципам, оскільки останні здебільшого закріплені в законі, що має вищу юридичну силу, – Конституції України.

Принципи є правовими вимогами. Але, на відміну від конкретних законодавчих розпоряджень, ці вимоги обов'язкові не лише для органів, посадових осіб і громадян, які покликані додержуватися їх законів і виконувати, але і для законодавчих органів, котрі, створюючи нові закони або коректуючи вже чинні, повинні зважати на загальноприйняті демократичні вимоги чи традиції у тій чи іншій сферах.

Ідеї та положення, що визнаються принципами, мають високу правову форму закріплення. Якщо одні з них чітко прописані в Конституції, законі, то інші прямо в них не зазначені. Це, безумовно, залежить від способу вираження принципів (текстуальне закріплення та змістове закріплення). Тому доводиться їх формулювати, зважаючи на зміст або всієї Конституції (закону), або тієї її частини, у якій зафіксований досліджуваний у цьому випадку інститут. Проте ні в якому разі не можна принижувати ролі останніх, оскільки вони перебувають у діалектичній єдності з принципами, які отримують текстуальне вираження. У конкретизованішій формі вони виражені в статтях 1, 3 Закону України “Про громадські об'єднання”: “Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах: добровільності; самоврядності; вільного вибору території діяльності; рівності перед законом; відсутності майнового інтересу їх членів (учасників); прозорості, відкритості та публічності” [4].

Все викладене цілком стосується і основних принципів адміністративно-правового захисту учасників виборів в Україні. Тому можна сказати, що принципи адміністративно-правового захисту суб'єктів виборчого процесу – це закріплені в Конституції та інших законах основоположні вимоги, які виражають їх соціальне та державне призначення, визначають завдання та повноваження у здійсненні покладених на них функцій, а також містять ознаки і якості, що визначають відмінність окремих категорій суб'єктів.

М. Кельман та О. Мурашин вважають, що до головних загальних принципів права слід зараховувати:

- принцип поваги до прав людини;
- принцип свободи;
- принцип гуманізму;
- принцип справедливості;
- принцип рівності;
- принцип законності в процесі створення і реалізації правових норм;
- принцип демократизму;
- принцип єдності юридичних прав і обов'язків;
- загальна обов'язковість норм права з поєднанням переконання і примусу для забезпечення його виконання;
- відповідальність права загальнолюдським цінностям; відкритість законів;
- логічність і несуперечливість норм права;
- принцип взаємної відповідальності держави і особи [2, с. 30].

Ю. Битяк виділяє дві групи принципів адміністративного права України. На його думку, обидві групи принципів (внутрішні та зовнішні) – це не якісь особливі, незалежні одна від одної категорії, а лише різні аспекти відтворення виконавчої діяльності держави, пов'язані з різними критеріями підходу до наукового аналізу [3, с. 30].

Внутрішні принципи формування та функціонування адміністративного права України в сучасний період, вважає Ю. Битяк, спрямовано на формування соціально справедливого адміністративного права, ефективне врегулювання виконавчої діяльності держави, вивчення й усунення характерних для нього суперечностей. До внутрішніх принципів він зараховує:

- відповідність адміністративного права положенням Конституції України;
- верховенство адміністративно-правового закону в системі нормативних актів, які містять адміністративно-правові норми;
- наявність власного підґрунтя формування й розвитку;
- спеціалізацію;
- відповідність адміністративно-правових законів певним положенням міжнародно-правових договорів із питань адміністративного права, учасницею яких є Україна [3, с. 31].

До зовнішніх принципів адміністративного права України Ю. Битяк зараховує основні принципи регулювання взаємовідносин суспільства й органів виконавчої влади, зокрема:

- служіння органів виконавчої влади та їх апарату суспільству й людині;
- обмеженість втручання органів виконавчої влади в громадянське й особисте життя людини;
- повнота прав і свобод громадян у адміністративно-правовій сфері;
- взаємна відповідальність;
- визначення мінімально необхідних повноважень органів державної виконавчої влади;
- оптимальне доповнення й урівноваження державно-владних повноважень органів виконавчої влади з повноваженнями органів самоврядування [3, с. 34].

Принципи слід розуміти як засадничі (основні) ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [5, с. 80].

Питання про принципи правового статусу суб'єктів виборчого процесу є частиною загальнішої проблеми принципів права загалом. Внаслідок цього викладені нижче загальні уявлення, що містяться в науковій літературі і стосуються принципів права, можуть бути застосовані й до характеристики принципів правового статусу учасників виборів в Україні.

На нашу думку, до принципів адміністративно-правового захисту учасників виборів в Україні належать:

- принцип рівності;
- принцип гласності;
- принцип добровільності;
- принцип законності.

Під рівністю мається на увазі рівність правового статусу учасників виборів в Україні. Обсяг прав не залежить від ідеології, цілей і завдань конкретних суб'єктів виборчого процесу. На цей обсяг впливає сам факт приналежності громадян до категорії учасників виборів у нашій державі. Так, правом брати участь у виборах користуються всі громадяни України на рівноправній основі. Держава у своїй діяльності створює всім громадянам рівні можливості для реалізації конституційного права на об'єднання, на вираження своїх політичних поглядів і на участь у виборах. Принцип рівноправності спрямований також на забезпечення реалізації прав усіх громадян на здійснення волевиявлення, саме тому не допускається жодних обмежень за ознаками професійної, расової, національної або релігійної приналежності.

Принцип гласності означає те, що суб'єкти виборчого процесу в Україні здійснюють свою діяльність не ізольовано, а взаємодіють із широким колом міжнародних урядових і неурядових організацій, і з національними державними органами, організаціями, неурядовими структурами та громадянами. З метою ширшого ознайомлення громадян із виборчим процесом через засоби масової інформації поширюється інформація про політичну ситуацію в державі. Отже, найдетальнішу інформацію про виборчий процес в Україні населення отримує із виступів лідерів

партій та їхнього оточення, передвиборчих програм, в яких висвітлюються проблеми дотримання і захисту прав людини в країні, здійснюється аналіз діяльності уряду, глави держави, законодавчого органу та інших органів держави, називаються органи влади та їх посадові особи, що порушили права людини, та заходи щодо відновлення порушених прав громадян, а також подаються пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства у сфері управління державою та захисту прав і свобод громадян. Важливу роль у реалізації принципу гласності відіграє проведення різноманітних семінарів з актуальних аспектів забезпечення прав людини.

Принцип добровільності випливає з положень ст. 36 Конституції України та п. 2 ст. 3 Закону України “Про громадські об’єднання”. Цей принцип означає, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об’єднання громадян або обмежений у праві добровільного виходу з цього об’єднання чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Створення політичних партій, громадських організацій та їхня діяльність і членство в них здійснюються на основі вільного волевиявлення учасників виборів в Україні.

Сьогодні в Україні необхідне змістовне вивчення практики реалізації принципу законності.

Законність є універсальним правовим принципом, необхідною умовою реалізації інших принципів діяльності учасників виборів, який знайшов нормативне втілення у численних статтях чинної Конституції України та в законах багатьох інших країн. Це обов’язковий атрибут існування та розвитку демократично організованого суспільства. Законність необхідна для забезпечення свободи громадян, реалізації їхніх прав, формування та розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави, а її рівень та стан слугують головним критерієм оцінки правового життя громадян, суспільства та держави.

Законність як принцип, відправне положення та об’єктивна властивість права в узагальненому вигляді являють собою всезагальну вимогу дотримання та виконання законів. Це матеріально обумовлений, що характеризується правовою єдністю, режим діяльності (поведінки) суб’єктів права, котрий складається на підставі розуміння, своєчасного, загального та чіткого проведення в життя науково обґрунтованих правил створення, вдосконалення, конкретизації, тлумачення, реалізації та охорони законів і підзаконних актів, які перебувають у системних відносинах чітко визначеної нормативно закріпленої координації та субординації один до одного для комплексної організації та регулювання суспільних відносин [6].

Усі закони держави мають виражати волю й інтереси народу, бути конкретним виявом народовладдя. Здійснення і розвиток демократії, реальне забезпечення прав та інтересів громадян є невід’ємною умовою створення правової держави. Однак сама наявність законів ще не вирішує цих завдань. Аби практично регулювати діяльність відповідних органів державної влади і управління, організацій, установ і громадян, законів треба точно і неухильно дотримуватись й виконувати їх. А у державі, суспільстві має панувати режим законності.

Необхідною умовою законності є забезпечення в законодавстві такого важливого принципу, як верховенство закону і Конституції, оскільки руйнування законності найчастіше починається з грубих порушень положень Конституції, з ухвалення антиконституційних законів, підзаконних актів, що суперечить законам. Але найголовніше – це те, що закон тільки тоді може бути базою законності, коли в ньому відображено правові ідеї добра, гуманізму, справедливості, а також закріплено права людини.

Принцип законності адміністративно-правового захисту суб’єктів виборчого процесу розкриває сутність суспільно-політичного життя у демократичній правовій державі.

Виділимо такі форми прояву принципу законності адміністративно-правового захисту учасників виборів в Україні:

1. Верховенство закону щодо всіх правових актів. Цей принцип припускає виключність закону, тобто підпорядкованість закону всіх юридичних актів (нормативних і застосовних) відповідно до їх субординації. Враховуючи те, що Конституція України має вищу юридичну силу, всі виборчі закони повинні відповідати Конституції, підзаконні нормативні акти – законам, причому підзаконні акти приймаються і діють лише тоді, коли певні суспільні відносини не

врегульовані законом. Правозастосовні акти мають бути піднормативними, тобто відповідати нормативно-правовим актам – виборчим законам і підзаконним актам.

2. Загальність означає те, що в суспільстві всі державні органи, громадські організації, посадові особи, громадяни перебувають під дією виборчих законів. Не може бути винятку для жодного із суб'єктів виборчого процесу щодо вимог законності.

Зазначені інститути активно розвиваються, що зумовлює необхідність їх постійного наукового осмислення з правової позиції. Важливими є удосконалення та розроблення понятійного апарату, який використовується у відповідних нормативних правових актах. Однаковість термінології, чіткість і ясність застосовуваних визначень є запорукою ефективного регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі інформування органами державної влади громадськості у ході виборчого процесу [7, с. 175].

Висновки. Отже, положення про те, що учасники виборів в Україні у своїй діяльності зобов'язані чітко і неухильно дотримуватись вимог, які встановлені чинним законодавством, забезпечувати відповідність цим вимогам своїх програмних і організаційно-статутних документів, не порушувати права та свободи людини і громадянина, є базовим у їхній діяльності, саме на ньому ґрунтується принцип законності.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua> 2. Загальна теорія права (зі схемами, кросвордами, тестами): підручник / [М. С. Кельман, О. Г. Мурашин]. – К.: Кондор, 2002. – 353 с. 3. Адміністративне право України: підручник / [Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с. 4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.5. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с. 6. Горбунова Л. Історія дослідження ідеї та поняття законності / Л. Горбунова // Право України. – 2004. – № 2. – С. 23–28. 7. Єсімов С. С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади / С. С. Єсімов // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2015. – Вип. 1. – С. 173–184.

REFERENCES

1. Konstytuciya Ukrayiny` [The Constitution Of Ukraine]. Availadle at: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 2. Kel`man M. S., Murashy`n O.G. Zagal`na teoriya prava (zi sxemamy`, krosvordamy`, testamy`) [Zagal`na theory of law (with diagrams, puzzles, tests)]. Kiev, Condor Publ., 2002, 353 p. 3. By`tyak Yu. P., Garashhuk V. M., D`yachenko O. V. ta in. Administraty`vne pravo Ukrayiny` [Administrative law of Ukraine]. Kiev, Jurincom Inter Publ., 2007, 544 p. 4. Pro gromads`ki ob'yednannya [On public enterprises]. The law of Ukraine on March 22, 2012. 5. Administraty`vne pravo Ukrayiny` [Administrative law of Ukraine], Kiev, Publishing house "Legal thought", 2004, 584 p. 6. Gorbunova L. Istoriya doslidzhennya ideyi ta ponyattya zakonnosti [History study the ideas and concepts of law]. Law Of Ukraine Publ., 2004, Vol. 2, 23–28 pp. 7. Yesimov S. S. Pravove reguluyvannya zastosuvannya informacijny`x texnologij dlya formuvannya doviry` do organiv derzhavnoyi vlady` [Legal regulation of the use of information technologies for building trust in public authorities]. Scientific Bulletin of the Lviv state University of internal Affairs. series legal. 2015, Vol. 1, 173–184 pp.

Дата надходження: 25.03.2017 р.